کەرکوک بەرەو دوارۆژێکی نادیار *

دکتۆر نوری تاڵەبانی

ماددەی 140 ی دەستووری عێراق کە بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کەرکوک و ناوچە دابڕاوەکەنی دیکەی کوردستان داڕێژراوە، تا ئێستا کارێکی جیدی بۆ جێبەجێ کردنی نەکراوە. ماددەی 58ی قانوونی کاتی بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق، کە ئەویش بۆ هەمان مەبەست داڕێژرابوو، هەردوو حکومەتی عەللاوی و جەعفەری بە جێبەجێ نەکراوی بەجێیان هێشت، سەرەڕای چەندین بەڵێنی زارەکی و نوسراویان لەگەڵ سەرکردایەتی سیاسی کوردیدا. ماوەیەك پاش دامەزراندنی حکومەتی مالکی و بڵاوکردنەوەی بەرنامەی کارکردنی حکومەتەکەی، لیژنەی باڵای جێبەجێ کردنی ماددەی 140 دامەزرا، بەلاّم کارەکانی ئەم لیژنەش تا ئێستا بە سیستی بەڕێوەدەچێ. لەم ماوەدا چەند کۆبوونەوەو کۆنفرانسێك بۆ هاوکاریکردنی دانیشتوانی ئەو ناوچانەو کارکردن بۆ گەڕانەوەیان بۆ سەر هەرێمی کوردستان، ڕێکخراوە. بەلاّم جگە لە وشیارکردنەوەی خەڵکی کوردستان بە باری ناهەمواری دانیشتوانانی ئەو ناوچانە، ئاکامێکی ئەوتۆیان نەبووە بە هۆی گیۆنەگرتنی سەرکردایەتی سیاسی کوردی لە داواکاری و ڕاسپاردەکانی ئەو کۆڕو کۆنفرانسانە.

ڕژێمی بەعس بەو هەموو تواناو دەسەلاّتی ماددی و سیاسی و سەربازییەوە بە بەرنامەو پلان سیاسەتی بە عەرەبکردنی ئەو ناوچانەی جێبەجێ دەکرد. هەڵوەشاندنەوە و کارکردن بۆ نەهێشتنی ئاسەواری ئەو سیاسەتەش دەبێ بە بەرنامەی داڕێژراو بکرێت. نەبوونی بەرنامەو گیانی هاوکاری لەنێو هێزە دەسەلاّتدارەکانی کوردستان لە کاتی ڕزگارکردنی کەرکوک و ناوچە تازە ئازادکراوەکان هۆی ئەو بارە ناهەموارەیە کە ئێستاش ئاسەوارەکانی ماون و چارەسەرکرنیان قورستر بووە. ئەمریکاییەکان لەسەرەتای ساڵی 2003 دا داوایان لە چەند ناوەندێکی لێکۆڵینەوەی خۆیان کرد پلان و بەرنامە دەربارەی چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ بارودۆخی تایبەتی کەرکوک و شێوازی چارەسەرکردنی کێشەکانی، ئامادە بکەن. چەند مانگێ پێش ڕووخانی ڕژێم پرسیارم لە کەسانێکی نزیك لە هەردوو حیزبی دەسەلاّتداری کوردستان کرد کە لەندەن بوون سەبارەت بە پلان و بەرنامەیان و چۆنیەتی چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی چاوەڕوان دەکران، پاش چوونە ناو شاری کەرکوك. وەلاّمیان هەر ئەوەبوو هەردوولا هاوکارن و پێکەوە ڕووبەڕووی ڕووداوەکان دەبنەوە، چونکە سەبارەت بە کەرکوك و

هەڵەبجە و ئەنفال ناکۆکی لە نێوانیاندا نییە. جێگای داخە لەسەر ئەرزی واقیع هاوکاریکردنیان بەو شێوەیە نەبوو، ئەوەش بووە هۆی ئەوە کە کەرکوك و تێکرای ناوچکە بە بارێکی ناخۆشدا تێپەڕێت. ئەوەی لە پاش 1991 لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی حیزبەکان پەیدابوون بە هۆی ململانێی تەسکی حیزبایەتییەوە، لە کەرکوك و ناوچە تازە ئازادکراوەانی دیکەی کوردستان لە نیسانی 2003 بەولاوە سەری هەڵدا. نزیکەی دە رۆژێك پاش رزگارکردنی کەرکوك لەگەڵ چەند کەسێکی دڵسۆزی خەڵکی کەرکوك یاداشتنامەیێکمان ئاراستەی سەرکردایەتی سیاسی کوردی کرد، تێیدا پێشنیازی دامەزراندنی لیژنە یان دەستەیەکی هاوبەشمان کرد، کە نوێنەرانی ئەوان و چەند کەسێکی شارەزای خەڵکی ناوچەکە بەشداری تێدا بکەن، تاکو وەك تیمێکی هاوبەش بەڵام بە بەرنامە دەست بەکار بن بۆ ئاسایکردنەوەی باری کەرکوك، چاکترە لیژنەکە بە نهێنی ئەرکەکانی سەرشانی ئەنجام بدات، هەروەها ئاگادارمان کردنەوە کە ئامادەینە دەست بەجێ بگەڕێنەوە بۆ کوردستان، ئەگەر ئەو لیژنەیە دروست بکرێت. لایەنێکیان وەڵامێکی پۆزیتیڤی دایەوە، بەڵام لایەنەکەی دی وەڵامی نەبوو.

لە سەرەتای ئەیلولی 2003 بە یەکجاری گەڕامەوە کوردستان و سەردانی کەرکوکم کرد و چاوم بە کەسانێکی دڵسۆزی ئەو شارە کەوت. هەروەها دانیشتنێکی دوو سەعاتیم لەگەڵ هەردوو بەرپرسی CPA لە کەرکوك کرد، کە ئەفسەرێکی ئەمریکی و خانمێکی بریتانی بوون، دەرکەوت زانیارییێکی ئەوتۆیان دەربارەی ناوچەکە نییە و بیر لە ئاساییکردنەوەی بارودۆخی کەرکوك ناکەنەوە، مەگەر لە هەندێ وردەکاریدا. بە پێچەوانەوە، گلەییان لە کورد دەکرد کە ئاڵای کوردستان لە هەموو شوێنێك هەڵدەکەن، ئەوەش گرفتیان بۆ دروست دەکات!

ئەو کەسانەی لە کەرکوك چاوم پێکەوتن هەموو پشتگیریان لە دامەزراندنی ئەو لیژنەیە دەکردو دەیانزانی کاروباری ناو شارو دەوروبەری بە شێوەیێکی نارێك بەڕێوە دەچێت. هەر لەو دەمەوە کەسانێك خەریکی دروستکردنی خانووی "تەجاوز" بوون بە شێوازێکی زۆر نارێك لەسەر زەوی شارەوانی و میری، مەترسی ئەوەش هەبوو کە زێدەڕەوی تەشەنە بکات. لە 22 ی ئەو مانگەدا یاداشتنامەیێکم پێشکەش بە سەرکردایەتی سیاسی کوردی کرد، تێیدا جارێکی دیکە پێشنیازی دامەزراندنی ئەو لیژنەیەم لێکردنەوە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی کەرکوك. لە یاداشتنامەکەدا ئاماژەم بۆ دیاردەی زێدەڕەویش کردبوو، کە کەسانێك ئاوارە نین، بەڵام بەناوی ئەوانەوە دەست بەسەر زەوی ئەم وئەودا دەگرن، بەشێکیان خەریکی خانوو دروستکردنن بە نارێکی(هەر کەسە بۆ خۆی)، بە بێ مۆڵەت، بێ ئەوەی ئاوو کارەباو جادەو ئاوەڕۆیان بۆ دابین بکرێت، ئەگەر بە زوویی چارەسەر نەکرێت، لەدوا رۆژدا کێشەکە گەورەتر دەبێ، وەك ئەوەی لە بەشی زۆری شارو شارۆچکەکانی دیکەی کوردستان سەریهەڵدابوو. لە

یاداشتنامەکەدا پێشنیازم کردبوو کەوا شارەوانی کەرکوک سەرەتا دوو تا سێ هەزار پارچە زەوی دابەش بکات بەسەر ئاوارەکاندا، بە مەرجێ یارمەتی بدرێن لەلایەن هەردوو ئیدارەکەوە تا بە پێی نەخشەیێك لەلایەن شارەوانییەوەو لەژێر چاودێری ئەودا جێبەجێ بکرێت، خانوو دروست بکرێت. دەبێ جاددەو ئاوەڕۆو ئاوو کارەبایان بۆ دابینبکرێت، لەگەڵ دروستکردنی قوتابخانەو مەڵبەندی تەندروستی. لە یاداشتنامەکەدا پێشنیازی ئەوەش کرابوو کە ئەو دوو ئیدارەیە دەتوانن مەبلەغێ پارە تەرخان بکەن بۆ دروستکردنی کۆمەڵە خانوویێك لە چەشنی ئەوانەی لە سەرەتای شەستەکاندا عەبدولکەرین قاسم لە گەرەکی (سەورە)، دروستی کردبوون. ئەو ئاوارانەی ئەو خانووانەیان بەسەردا دابەشدەکرێت نابێ لە ماوەی دە ساڵدا بیفرۆشن یان بە کرێی بدەن.[1] جێبەجێکردنی یەکێ لەو دوو پێشنیازە دەبووە هۆی ئەوە لە ئایندەدا هیچ لایەنێك نەتوانێ رەخنە لە شەرعییەتی دروستکردنی ئەو خانوانە بگرێت، وەك ئێستا لەسەر ئاستی ناوەوەو دەرەوەدا قسەی لەسەر دەکرێت.[2] لە راستیدا ئەو لیژنەیە دەبووە هاوکارێکی چاك بۆ ئەندامە کوردەکانی"ئەنجومەنی حوکم"و ئەندامە کوردەکانی ئەنجومەنی پارێزگای کەرکوك تاکو بە شێوەیێکی باشتر ئەرکەکانی سەرشانیان جێبەجێ بکەن، بە تایبەتی لە کۆبوونەوەکانیان لەگەڵ لێپرسراوانی ئەمریکی و حکومەتی عێراقی دا.

هەموو دەزانین ئەوەی لە سەرەتای رزگارکردنی کەرکوك و ناچە دابڕاوەکانی دیکەی کوردستان دەکرا، ئێستا ناکرێت یان بە بێ کێشە ئەنجام نادرێت. لە ڕووی ئەمنیەوە باری کەرکوك و ئەو ناوچانە رۆژ لەگەڵ رۆژدا بەرەو خەراپتر دەچێ. یارمەتیدانی ئاوارەکان و نیشتەجێ کردنیان ئاستەنگیان بۆ دروست دەکرێت. تەقینەوە پێشتر لە کەرکوك نەبوو یان زۆر کەم بوو، بەڵام ئێستا بووە بە دیاردەیێکی ئاسایی و لە زیادبووندایە. بەڕێوەبەری ژووری چالاکی هاوبەشی پۆلیس لە کەرکوك دەڵێ "کەرکوك ئێستا بووەتە بەرداشی نێوان هەرێم و بەغداد، نە هەرێم گرنگی بە هێزی ئەمنی ئەم شارە دەدات و نە بەغداش هێزمان بۆ زیاد دەکات، لە ساڵی 2006 دا (2153) کەس کوژراو و بریندار بوون کە بەشێکی زۆریان سەر بە هێزی پۆلیس و سوپا و ئاسایش یان فەرمانبەرن".[3] نەبوونی خزمەتگوزاری کەرکوکی کردووە بە شارێکی زۆر دواکەوتوو، سەیریش لەوەدایە کونسوڵی ئەمریکی لە کەرکوك دەڵێت

---

[1] دەقی ئەو یاداشتنامەیە لە هەفتەنامەی (هاوڵاتی) ژمارە (147)ی 29ی تشرینی یەکەمی 2003دا، بڵاوکراوەتەوە.

[2] پارێزگاری کەرکوك لە ساڵی 2004دا سەفەرێکی ئەمریکای کرد، وەك بۆی گێرامەوە، چەند جارێك پرسیاری چۆنیەتی دروستکردنی ئەو خانوانەیان لێکردبوو، بۆچی تەنیا لە گەڕەکە کورد نشینەکان ئەو خانوانە دروستکراون؟

[3] (کوردستان راپۆرت)، ژمارەی (128) لە 7ی کانوونی دووەمی 2007.

تا ئێستا (کۆتایی ساڵی 2006) 800 ملیۆن دۆلارمان لە کەرکوك خەرج کردووە.4[4] هەردوو ئیدارەکە پێش یەکگرتنەوەیان، هەر یەکە بە شێوازێك پارەیان لە کەرکوك و ناوچەکانی دیکەدا خەرج دەکرد، بەڵام بە مەبەستی تایبەتی خۆیان و بە بێ بەرنامەو هاوکاریکردن لەگەڵ ئیدارەکاندا.

ئەمڕۆکە لەسەر ئاستی ناوەوەو ناوچەکەو نێو دەوڵەتیشدا، باس لە پاشە ڕۆژی کەرکوك و دواخستنی جێبەجێ کردنی ماددەی 140ی دەستووری عێراق دەکرێت. پرۆپاگەندەیەکی زۆر کراوەو دەکرێت سەبارەت بەوەی کە جێبەجێ کردنی ئەو ماددەیە دەبێتە هۆی ئاڵۆزی و تەقینەوە لە عێراق و هەموو ناوچەکەدا. ڕاپۆرتی بەیکەر – هاملتۆن بەندێکی نێگەتیڤی بۆ کێشەی کەرکوك تێدایە، ئەویش دواخستنی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بۆ ماوەیەکی نادیار. پتر لە 3 ساڵە دەسەڵاتی کوردی چاوی لە حکومەتی بەغدایە کە مەبلەغێ پارە تەرخان بکات بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی کەرکوك و ناوچەکانی دیکەی کوردستان. هەر سێ سەرۆکی حکومەتەکانی عێراقی پاش ڕووخانی ڕژیم سەر بە دوو لایەن بوون، (حیزبی دەعوە) کە حیزبێکی عروبەویی و مەزهەبی یە، لەگەڵ گرووپی (ویفاقی عێراقی) کە سەرۆك و بەشی هەرە زۆری ئەندامەکانی کۆنە ئەندامی حیزبی بەعس بوون. هەڵوێستی هەرولایان بەرامبەر دوا ڕۆژی کەرکوك دیارەو شاراوە نییەو پێشتر راشکاوانە خستوومانەتە بەر چاو.5[5] ئەگەر ئەوان جاران، وەك بەشێك لە ئۆپۆزسیۆنی عێراقی ئەوە هەڵوێستیان بووبێ، ئایا چاوەڕوان دەکرێ باش ئەوەی بوونەتە خاوەن دەسەڵات لە عێراقدا هەڵوێست بگۆڕن و لەگەڵ چارەسەرکرنی کێشەی کەرکوك بن بە شێوازێکی قانوونی و عادیلانە ؟ ئەوان بە هەموو شێوەیەك هەوڵیان داوەو ئێستاش هەوڵ دەدەن کە جێبەجێکردنی ئەو ماددەیە دوابخرێت بۆ ئایندەیەکی نادیار، ئایندەیەك کە تێیدا باری سیاسی و ئەمنی لە عێراقدا سەقامگیر بێ تا بە شێوازی خۆیان "چارەسەری" دوا ڕۆژی کەرکوك بکەن. جیاوازی لە نێو ئەجیندەی ئەوان و دەوڵەتانی ناوچکە سەبارەت بە دوارۆژی کەرکوك هەر ڕووالەتییە. لایەنی کوردیش تا ئێستا نەیتوانیوە قەناعەت بە ئەمریکاو هاوپەیمانانی بکات کە دواخستنی جێبەجێکردنی ماددەی 140ی

---

[4] (ئاوێنە)، ژمارەی (51) ی 9ی کانوونی دووەمی 2007.

5 دەربارەی هەڵوێستی لایەنە سیاسیەکانی عێراقی سەبارەت بە پاشە ڕۆژی کەرکوك، تەماشای ئەو بابەتە بکە کە لە کۆنفرانسی بەرلین لە تەمووزی 2002دا بەسترابوو، پێشکەشم کردووە لە ژێر هەمان سەر دێڕدا، (باسەرە)، ژمارەی (17)، 20ی ئابی 2003.

دەستووری عێراق باری ناوچەکە ئاڵۆزتر دەکات و باری ئەمنی لە عێراق و کەرکوك بەرەو مەترسی دەبات.

نەیارانی کورد دەمێکە هەوڵی دواخستنی جێبەجێکردنی ماددەی 140 دەدەن، پێش بڵاوکردنەوەی ڕاپۆرتی بەیکەر _ هاملتۆن. چەند کۆنفرانس و کۆبوونەوەیەك لە ناوەوەی عێراق و لە دەرەوەدا بۆ ئەو مەبەستە ڕێکخراون. هەروەها چەند ڕێکخراوێکی بەناو ناحکومی کە نوێنەریان چەند جارێك سەردانی کوردستانی کردووە، دەمێکە کار بۆ ئەو مەبەستە دەکەن.[6] لەو دەمەوە کە ماددەی 119ی دەستووری عێراق ڕێگای بە دامەزراندنی هەرێمێك داوە پێکهاتبێ لە یەك پارزێگا، ئەگەری نەخستنی پارێزگای کەرکوك بۆ سەر هەرێمی کوردستان لە ئارادایە. نەیارانی کورد بە "دۆست" و نادۆستەوە هەوڵی ئەوە دەدەن کە ناوچەی کەرکوك نەخرێتە سەر هەرێمی کوردستان. ماوەیەك پاش پەسەندکردنی ئەو دەستوورە، عەباس بەیاتی سەرۆکی حیزبی یەکیەتی ئیسلامی تورکمانی عێراق ڕاشکاوانە گوتی ماددەی 119ی دەستووری عێراق تایبەتە بە پارێزگای کەرکوك!

لایەنە سیاسیەکانی عێراقی، بەتایبەتی لیستی (ئیتلافی عێراقی) هەموو دەم بە بەرنامە کاریان کردووەو سەرکەوتنیانیش بە دەستهێناوە. ئەنجامدانی هەڵبژاردن لە عێراقدا پێش ئەوەی بارودۆخی ئەمنی لەو وڵاتەدا سەقامگیر بێت، گەورەترین دەستکەوت بوو بۆ ئەوان. فەتوایێکی ئایەتوللا سیستانی ئەمریکیەکانی ناچار کرد بڕیاری ئەنجامدانی هەڵبژاردن بدەن لە عێراقدا. ئەمەش بە پێچەوانەی هەڵوێستی لایەنی کوردی، کە هەمیشە دۆستی هاوپەیمانان بوون و تا ئێستاش هیچ جۆرە کێشەو گرفتێکیان بۆ دروست نەکردوون نە لە کوردستان و نە لە عێراقدا. نەبوونی بەرنامەو ستراتیژ زۆر جاران وای لە لایەنی کوردی کردووە پاش ڕووداوەکان بکەوێت. بڵاوکردنەوەی ڕاپۆرتی بێکەر _ هاملتۆن بێ ئاگاداریکردنەوەی لایەنی کوردی ئەو ڕاستیە تاڵەی بۆ دەرخستین.

چۆنیەتی جێبەجێکردنی ماددەی 140ی دەستووری عێراقی لەو سەقفە زەمەنییەی لەو ماددە دەستووریە بۆی دیاریکراوە ئیمتیحانێکی دیکەیە بۆ سەرکردایەتی کوردی. ئەمجارە دەبێ بە بەرنامە کار بۆ جێبەجێکردنی ماددەی 140 بکات، لەسەر ئاستی ناوەوەو دەرەوەدا.

کورد پێشتر دەرفەتی زۆری لە دەست چووە، بەڵام دەرفەتی دیکەشی بەدەستەوە ماوە کە سەرکردایەتی کوردی دەتوانێ بەکاریان بێنێ، چونکە ئێستاش سەنگی کورد قورسە لەسەر

---

6 Nouri Talabany, The Kurdish Case for Kirkuk, 'Middle East Quarterly', winter 2007, Volume XIV Number 1.

ئاستی عێراق و ناوچەکەدا. بە بێ بەشداریکردنی کورد هیچ کێشەیەك لە عێراقدا چارەسەر ناکرێت. دیاریکردنی دوارۆژی کەرکوك و ناوچەکانی دیکەی کوردستان بەندە بە چۆنیەتی مامەلەکردن لەگەلٚ ڕووداوەکاندا لە عێراق و ناوچەکە، بەلاٚم بە پێی بەرنامە و بە پتەوکردنی یەك ریزی لەنێو هەموو لایەنە سیاسیەکانی کوردستان، هەموو کوردستان. بە پێچەوانەوە، جێبەجێ نەکردنی ماددەی 140 دەستووری عێراق لەو ماوەی بۆی دیاریکراوە، مانای لە دەستدانی ئەو ناوچانە دەبەخشێ. بەرپرسیاریەتی مێژوویی دەکەوێتە ئەستۆی هەموو لایەك، بەتایبەتی ئەو لایەنانەی دەسەلاٚت بە دەستن لە کوردستاندا.

---

* ئەم بابەتە لەو کۆنفرانسەی کە (دەستەی پشتیوانی کەرکوك) لە لەندەن لە رۆژی **21**ی کانوونی دووەمی **2007** دا رێکیخستووە، پێشکەشکراوە.

This document was created with Win2PDF available at http://www.daneprairie.com.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.